

REAL VA MOLIYAVIY INVESTITSIYALARNI BOSHQARISH

Esonova Bibisanam

Eshimov Elbek

Termiz davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo'nalishi

3-kurs talabalari

Annotatsiya: Investitsiyalar iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarining innovatsion yangilanishi, yangi ish o'rinlari yaratish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Investitsiyalar mohiyatan jamiyatning hozirgi va kelajagi ustida ishlash, iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlash va ulardan daromad olish imkoniyatini beradi. Hozirgi zamon iqtisodiy sharoitida real va moliyaviy investitsiyalar muhim ahamiyat kasb etib, ular orqali davlat va xususiy sektorlar taraqqiyot yo'lida asosiy harakatlantiruvchi kuchga aylanadi. Investitsiya faoliyati to'g'risidagi ilmiy-tahliliy yondashuvda investitsiyalar tiplarga bo'linadi: real investitsiyalar, ya'ni ishlab chiqarish vositalarini, infratuzilmani, asbob-uskunani, yangi korxonalarni barpo etish hamda modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan sarmoyalar, moliyaviy investitsiyalar esa moliyaviy vositalar, foiz daromadli aktivlar va iqtisodiy soha valyutalariga yo'naltiriladi.

Kalit so'zlar: investitsiya, real investitsiya, moliyaviy investitsiya, boshqaruv, risklarni boshqarish, portfel, innovatsiya, diversifikatsiya, iqtisodiy rivojlanish, loyiha boshqaruvi.

Investitsiyalarni boshqarish bo'yicha samarali faoliyat yuritish zamonaviy boshqaruv nazariyasi va amaliyotining dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Real investitsiyalar ishlab chiqarish jarayonini kengaytirish, innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish, yangi loyihalarni hayotga tatbiq etishda birmuncha ko'proq resurs

va vaqt talab qiladi. Moliyaviy investitsiyalar esa, odatda, qisqa va o'rta muddatli foydali daromad olishga qaratilgan bo'lib, bozor sharoitidagi o'zgarishlarga tez javob berish imkoniyatini yaratadi. Har ikkala investitsiya turini boshqarishda bir qator umumiy bosqichlar va maxsus yondashuvlar mavjud bo'lib, ularning har biri investitsiyalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Real investitsiyalarni boshqarish ishlab chiqarish imkoniyatlarining kengayishi, yangi qurilishlar, modernizatsiya, ilmiy-tadqiqot va tajriba-sinov ishlari, texnologik yangilanish, mehnat unumdorligini oshirish jarayonlarida muhim rol o'ynaydi. Ushbu yo'nalishda resurslar to'g'ri taqsimlanishi, har bir loyiha uchun aniq texnik-iqtisodiy asoslashlar tayyorlanishi, xarajat va daromadlar o'rtasidagi mutanosiblikni hisoblash, risklarni baholash va texnologik yangiliklardan samarali foydalanish talab etiladi. Ushbu omillar real investitsiyalarning samaradorligi va investitsiya loyihasidan kutilgan natijalarning yuzaga chiqishiga xizmat qiladi. Real investitsiyalarni boshqarishda korxona ichki imkoniyatlari, tashqi kapital manbalari, davlat yoki xususiy investitsiya fondlari, xalqaro va mahalliy kreditlar asosiy moliyaviy manbalar sifatida jalb qilinadi [1].

Moliyaviy investitsiyalarni boshqarishda esa, investitsiya portfeli shakllantirish, risklarni diversifikatsiya qilish, bozor va aktivlarning kapitalizatsiya ko'rsatkichini tahlil qilish, likvidligi yuqori bo'lgan moliyaviy vositalardan foydalanish, samarali investitsiya portfeli yaratish kabi muhim masalalar ko'rib chiqiladi. Moliyaviy investitsiyalar odatda bank depozitlari, davlat va korporativ obligatsiyalar, aksiyalar, investitsiya fondlari va boshqa moliyaviy vositalar ko'rinishida amalga oshiriladi. Moliyaviy bozorlarning tezkor o'zgarishiga moslashish, investitsiya qarorlarini qabul qilishda zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalardan keng foydalanish bugungi boshqaruv tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Investitsiyalarni boshqarishda asosiy bosqichlardan biri investitsiya loyihalarining tahlili va baholashidir. Investitsiya loyihasi ishlab chiqilganda, birinchi navbatda loyiha g'oyasining innovatsionligi, rivojlanish uchun zarurligi, manfaatdor tomonlarning ishtiroki, tashqi va ichki risk omillari, mavjud moliyaviy resurslar, rentabellik va iqtisodiy samaradorlik kabi ko'rsatkichlarini

tahlil qilish zarur. Har bir loyiha uchun moliyalashtirish manbalarini aniqlash, dastlabki sarmoyalarning qayerdan va qanday kelib tushishini, ushbu sarmoyadarning loyihadagi manfaatdorlik darajasi va investorlarni jalb qilish mexanizmlari aniqlanadi. Real va moliyaviy investitsiyalarni boshqarish jarayonida risklarni boshqarish masalasi muhim ahamiyatga ega. Investitsiya sohasida doimiy ravishda bozor noaniqligi, inflyatsiya, siyosiy barqarorlik, moliyaviy va texnologik xavflar, ichki va tashqi omillar bilan bog'liq risklar uchraydi. Ushbu risklarni boshqarishda zamonaviy risk tahlili usullaridan, moliyaviy yostiq va kafolatlardan, sug'urtalash xizmatlaridan, investitsiya garov bitimlaridan foydalanish zarur. Risklarni bolish va kamaytirish uchun portfel investitsiyalarga ahamiyat beriladi; bu investitsiyalar bir nechta yo'nalish va aktivlarga taqsimlanadi, bu esa umumiy risk darajasini pasaytiradi [2].

Real investitsiyalarni boshqarishda muhim bo'lgan masalalardan biri – texnik-iqtisodiy asoslash va loyihaning moliyaviy samaradorligini aniq baholashdir. Loyihaning ishga tushirish muddati, uskunalarning amortizatsiyasi, ishlab chiqarish quvvatlari, mehnat resurslarining samarali taqsimlanishi, resurslar va energiyani tejash, ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish tamoyillariga rioya qilish investitsiyaning muvaffaqiyati uchun belgilovchi omil hisoblanadi. Bu jihatlar loyihani amalga oshirishdan oldin har tomonlama tahlil qilinadi va natijalari asosida asosiy investitsiya qarorlari qabul qilinadi. Moliyaviy investitsiyalarni boshqarishning asosiy yo'nalishlaridan biri – investitsiya portfelini shakllantirish va uni samarali boshqarishdan iboratdir. Investitsiya portfeli bu – turli moliyaviy aktivlarning majmuini, ya'ni aksiyalar, obligatsiyalar, depozitlar, xorijiy valyuta vositalari kabilarning muvozanatlangan yig'indisidir. Portfel investitsiyalari yordamida investordan bozor sharoitining o'zgaruvchanligiga moslasha olish, rizq va daromad o'rtasida muvozanat saqlash, sarmoyaning asosiy qismini sug'urtalash, kelgusida daromad olish imkoniyatlarini diversifikatsiyalash mumkin bo'ladi. Portfelni boshqarishda aktivlarning tahlili, ularning bozordagi likvidligi, rentabellik, xavf darajasi va iqtisodiy barqarorlik asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Investitsiyalarning davlat va xususiy sektor faoliyatida boshqarilishi ham o'ziga xos

xususiyatlarga ega. Davlat investitsiyalari odatda yirik infratuzilma loyihalari, ijtimoiy soha, transport va kommunikatsiyalar, energetika, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga yo'naltiriladi. Bunday investitsiyalarda davlat boshqaruvi, moliyalashtirish manbalari, muddati va o'zlashtirilgan sarmoyani nazorat qilish mexanizmlari kuchli bo'ladi. Xususiy sektor investitsiyalarida esa, ko'proq foyda olish, bozorda yetakchi o'rin egallash, xususiy brend va korxonalarining asosiy kapitalini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, mahsulot sifatini oshirishga qaratiladi [3].

Investitsiyalarni boshqarishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan masalalardan yana biri – investitsiya muhitini yaxshilash, ya'ni qonunchilik, iqtisodiy va moliyaviy muhit, sug'urtalash hamda kredit infratuzilmasining rivojlanishi hisoblanadi. Investitsiyani boshqarishda investorlarning huquqiy manfaatlarini himoya qilish, erkin kapital aylanishini rag'batlantirish, yangi texnologiyalar va innovatsion mahsulotlarga sarmoya yo'naltirish, byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, zamonaviy biznes muhitni shakllantirish asosiy mezonlardan biri sanaladi. Real va moliyaviy investitsiya boshqaruvi uchun inson kapitali, ya'ni mutaxassis kadrlarga bo'lgan talab ham ortadi. Bunday kadrlar investitsiya loyihalash, risklarni baholash, loyihani boshqarish va monitoring qilish, zamonaviy moliyaviy texnologiyalar bo'yicha puxta bilim va ko'nikmaga ega bo'lishlari talab etiladi. Ularni tayyorlashda ta'lim va amaliyot, malaka oshirish kurslari bilan birga ilmiy-tadqiqot faoliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy va real investitsiyalarni boshqarishda zamonaviy raqamli texnologiyalar va axborot tizimlarining ahamiyati yildan yilga oshmoqda. Yirik investitsiya korporatsiyalari va fondlar bugungi kunda zamonaviy analitik dasturlar, moliyaviy monitoring tizimlari, onlayn investitsiya platformalari yordamida investitsiya faoliyatini uzluksiz tahlil qiladi, sarmoya samaradorligidan kelib chiqib yangi qarorlar qabul qiladi. Raqamli boshqaruv tizimlari orqali investitsiya portfeli holatini real vaqt rejimida kuzatish, global va mahalliy bozorlarning tahlili asosida tezkor chora-tadbirlar belgilash, risklarni oldini olish bo'yicha samarali mexanizmlarni ishlab chiqish imkonini beradi [4].

Investitsiyalarni boshqarishda boshqaruv organlari faoliyati, jumladan, korxona va tashkilotlarda investitsiya bo'limlari, investitsiya qo'mitalari yoki maxsus investitsiya fondlari barpo etiladi. Ular loyiha bosqichlari boshqaruvini, prognoz ko'rsatkichlarini ishlab chiqishni, tasdiqlash, monitoring va nazorat qilishni amalga oshiradi. Har bir investitsiya loyihasini ishga tushirishdan ilgari loyiha resurslari, amalga oshirish muddati, kutilayotgan natija va investitsion daromad ko'rsatkichlari batafsil tahlil qilinadi, keyin esa loyiha bo'yicha tavakkalchilik va risk darajasi baholanadi. Real va moliyaviy investitsiyalarning boshqarilishini mukammal tashkil etishda axborot ochiqligi, investitsiya faoliyatining shaffofligi, hisobdorlik va samaradorlikning doimiy monitoringi muhim ahamiyat kasb etadi. Investorlarga hududiy, sohaviy va tarmoqlarga bo'linib tahliliy ma'lumotlarni taqdim etish, moliyaviy natijalarni tahlil asosida tavsiyalar berish, global va milliy iqtisodiy oqimlarni o'rganish investitsion muhitni yaxshilashga xizmat qiladi [5].

Investitsiya faoliyatining muvaffaqiyati uchun yetarli moliyaviy resurslar, yaxlit va puxta tayyorlangan investitsiya rejasi, bozordagi ijobiy kon'yunktura, barqaror siyosiy va huquqiy muhit, ehtiyotkorlik bilan olib boriladigan risk menejmenti muhim ahamiyat kasb etadi. Bozordagi yangi o'zgarishlar va innovatsion texnologiyalarni inobatga olgan holda aniq strategiyalarning ishlab chiqilishi, loyihalarning vaqtida amalga oshirilishi, investitsion va iqtisodiy jarayonlar ustidan monitoring olib borilishi, har bir bosqichda ishtirokchilar o'rtasida samarali hamkorlik va yetarli axborot almashinuvi investitsiya boshqaruvining muvaffaqiyatini ta'minlaydi [6].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, real va moliyaviy investitsiyalarni boshqarish samarali iqtisodiy rivojlanishning eng muhim omillaridan biridir. Ushbu jarayon iqtisodiy resurslarning eng maqbul taqsimlanishi, innovatsiyalar va raqobatbardoshlikning oshishi, ishlab chiqarish samaradorligining ortishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi, moliyaviy va ijtimoiy barqarorlikning ta'minlanishi uchun zamin yaratadi. Real va moliyaviy investitsiyalar boshqaruvining to'g'ri tashkil

qilinishi mamlakat iqtisodiy salohiyatining kuchayishiga, global bozor integratsiyasiga, milliy ishlab chiqaruvchilar raqobatbardoshligini oshirishga olib keladi. Bunda investitsiya sohasidagi strategik rejalashtirish, risklarni boshqarish, portfel diversifikatsiyasi, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, inson kapitaliga sarmoya kiritish va institutsional mexanizmlarning rivojlanishi asosiy rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rustamova X.R., Karimov Q.M. Investitsiyalar asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2022.
2. Tadjiboyev B., Umarova G. Investitsion jarayonlarni boshqarish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
3. Mirziyoev S.A. Investitsion faoliyat va zamonaviy boshqaruv tizimlari. – Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2022.
4. Abduvahobov A. Makroiqtisodiyot va investitsiya faoliyati. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Latipov N. Investitsiyalar va biznes-rejalashtirish. – Toshkent: IQTISOD, 2019.
6. Khasanov M. Investitsiya loyihalarini moliyaviy tahlil qilish va boshqarish. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.